

Dr hab. Alicja Ungeheuer-Gołąb, prof. UR
Instytut Pedagogiki
Wydział Pedagogiki i Filozofii
Uniwersytet Rzeszowski

**Recenzja rozprawy habilitacyjnej i dorobku naukowego Pani dr Joanny Aksman
w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika**

Zgodnie z Ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce art. 219 oraz *Zasadami postępowania w sprawie nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego w Federacji Naukowej Uniwersytet VIZJA* (Załącznik nr 2 do Uchwały nr 11.2025 Zgromadzenia Federacji Naukowej Uniwersytet VIZJA z dnia 11 grudnia 2025 r. w sprawie określenia sposobu postępowania w sprawie nadania stopni naukowych oraz funkcjonowania Akademii Doktorskiej w Federacji Naukowej Uniwersytet VIZJA), przedkładam jednoznaczną i uzasadnioną ocenę rozprawy habilitacyjnej oraz dorobku naukowego habilitantki – dr Joanny Aksman.

W części wstępnej prezentuję ogólny przegląd dorobku habilitantki. W dalszej kolejności dokonuję krytycznej analizy rozprawy habilitacyjnej i pozycji towarzyszących wybranych do oceny w postępowaniu.

Ocena aktywności naukowej

Dorobek naukowy Pani dr Joanny Aksman obejmuje autorskie prace monograficzne oraz artykuły naukowe i metodyczne, w tym podręczniki i filmy instruktażowe, powstałe wyniku podejmowania indywidualnych studiów i badań. Niektóre z osiągnięć są efektem uczestnictwa w grantach naukowych polskich i we współpracy z zagranicą.

Przedłożony do oceny dorobek oscyluje wokół zagadnień wczesnej edukacji, co dowodzi konsekwencji i ciągłości w podejmowaniu problematyki badawczej zgodnej z zainteresowaniami habilitantki oraz korzystaniu z metodyki edukacji plastycznej.

Jako główne osiągnięcie naukowe badaczka wskazała cykl czterech publikacji (monografii autorskiej i 3 artykułów autorskich), które stanowią całość, a opisują prowadzone w latach 2013–2023

badania. Należy jednak podkreślić, że dorobek dr Aksman jest znacznie szerszy. Treści opracowań w większości dotyczą kwestii pedagogicznych, choć nie wszystkie odnoszą się do obszaru wczesnej edukacji. Zwracam na to uwagę, bo prace przedłożone do osiągnięcia stopnia mieszczą się właśnie w tym zakresie. Z jednej strony pewne rozproszenie tematyczne można uznać za niewłaściwe, podważające koncepcję badawczą. Z drugiej ów „inny” materiał może stanowić dowód na proces poszukiwania własnej drogi naukowej, który przecież charakteryzuje wiele ścieżek zawodowych.

Tak więc obszary, jakie udało się wydzielić w przedłożonym zestawie tekstów opublikowanych po doktoracie, to m.in.: kształcenie nauczycieli, pedagogiczne aspekty pracy z dziećmi zdolnymi i uzdolnionymi, diagnostyka pedagogiczna, edukacja plastyczna na poziomie wczesnoszkolnym, sztuka w edukacji dziecka, inkluzja w edukacji, innowacje w metodyce edukacji wczesnoszkolnej. Dość bogaty zestaw i nieco wykraczający poza podstawową tematykę badań habilitantki stanowią prace z zakresu edukacji medialnej – w szczególności w odniesieniu do dzieci w młodszym wieku szkolnym – niektóre dotyczące aspektu manipulacji. Jak można zauważyć, podejmowane zagadnienia stanowią ważne sfery badań prowadzonych w ostatnich latach.

Dużo miejsca zajmują publikacje dydaktyczne i metodyczne, jak podręczniki i programy edukacyjne. Na uwagę zasługują ponadto opracowane z myślą o praktyce edukacyjnej filmy instruktażowe dla nauczycieli. Materiały te są dobrym przykładem współpracy środowiska naukowego z praktykami.

Habilitantka podejmowała badania w różnych instytucjach, jak galerie sztuki w Krakowie, Fundacja Uniwersytet Dzieci, liczne szkoły podstawowe z Krakowa, Wieliczki, Bochni, Olkusza, Oświęcimia, Jaworzna, Słupnic oraz Ukrainy, Słowenii i Słowacji. Współpracowała z Polskim Stowarzyszeniem Wychowania Pozaszkolnego im. Aleksandra Kamińskiego. Prowadzone w placówkach szkolnych badania dotyczące wpływu innowacyjnego modelu pracy z uczniem zdolnym plastycznie pozwoliły zgromadzić bogaty materiał badawczy, będący podstawą wniosku habilitacyjnego.

Jak wynika z przedłożonego wniosku i dorobku, habilitantka przez cały okres zatrudnienia w Uniwersytecie Jagiellońskim koncentrowała się na pracy badawczej, co zaowocowało obroną doktorską i ciągłym poszerzaniem dorobku naukowego.

W latach 2012–2013 prowadziła badania porównawcze w Słowenii, Słowacji i Ukrainie, których koncepcje przygotowała wraz z zespołem i studentami, koordynując badania międzynarodowe. Były to takie jednostki, jak: Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu na Primorskem, Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Elementarnej w Instytucie Nauki i Badań Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Elementarnej Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Katolickiego w Ružomberku, liceum dla utalentowanych uczniów klas starszych obwodu donieckiego przy Donieckim Uniwersytecie Narodowym, Uniwersytet Mateja w Bańskiej Bystrzycy na Słowacji. Wszystkie te inicjatywy kończyły się przygotowaniem artykułów naukowych, a szczególnie ciekawym osiągnięciem była monografia pod redakcją

autorki pt. *Nauka – Sztuka – Edukacja. Innowacyjny model diagnozy, metod, form pracy i opieki nad uczniem zdolnym plastycznie*, Wydział Psychologii i Nauk Humanistycznych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2013.

Całość prezentowanego materiału obejmuje 96 pozycji (w monografiach i czasopismach z wyjątku MNiSW), które dały H-index – 5 i 1011 punktów (zliczenie obejmuje stary i nowy sposób punktacji).

Obok pracy naukowej Pani dr J. Aksman jest aktywna w obszarach dydaktycznych i organizacyjnych jednostek, w których pracowała. Działalność dydaktyczna obejmowała nie tylko prowadzenie zajęć ze studentami, ale też tworzenie kierunków studiów, autorstwo programów nauczania, promotorstwo i recenzowanie prac dyplomowych, członkostwo w kapitułach konkursów organizowanych przez Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego oraz w komisjach uczelnianych, a także współpracę ze studentami.

Również w obszarze działalności organizacyjnej habilitantka podejmowała wiele działań wskazujących na jej dużą aktywność. Pełniła funkcję kierowniczkę ds. kierunków pedagogicznych, jak pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, pedagogika stosowana, logopedia i pedagogika szkolna oraz pedagogika. Była członkinią zespołów, komisji i rad zajmujących się jakością kształcenia i programem nauczania na kierunku pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna i in.

Podobnie bogata jest działalność habilitantki popularyzująca naukę i sztukę. Uczestniczyła w wielu konferencjach, sesjach, seminariach i spotkaniach. Inicjowała i prowadziła warsztaty i wykłady dla nauczycieli.

Byłą koordynatorką i współkoordynatorką kilku projektów i grantów o zasięgu środowiskowym i ogólnopolskim. Koordynowała jako kierownik projekt NCBR – *Nauczyciel 5.0 nowoczesny program kształcenia nauczycieli na jednolitych studiach magisterskich w dziedzinie pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*.

Pani dr J. Aksman była wielokrotnie nagradzana przez Rektora Krakowskiej Akademii Adama Frycza Modrzewskiego, ponadto jest laureatką Nagrody *Pro arte et educatione* im. Izabelli i Jana Samków w Krakowie za wyjątkowe osiągnięcia w dziedzinie badań nad sztuką i popularyzacją wychowania przez sztuki piękne, otrzymała odznaczenie Brązowy Krzyż Zasługi i inne wyróżnienia.

Na szczególną uwagę zasługuje współautorstwo międzynarodowego modelu NSE – pracy z dzieckiem zdolnym plastycznie w edukacji wczesnoszkolnej, który został uznany za innowację pedagogiczną, rozpropagowany i przyjęty do realizacji w szkołach.

Badaczka uczestniczyła w kilkudziesięciu konferencjach ogólnopolskich i zagranicznych, głosząc referaty i wykłady w sesjach plenarnych, o tematyce w większości pokrewnej głównym zainteresowaniom dla środowisk naukowych pedagogów i nauczycieli. Była organizatorką cyklicznych

konferencji o różnych aspektach sztuki w edukacji. Pełniła funkcje w kilkunastu komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych lub międzynarodowych.

Odbyła staże polskie i zagraniczne, czego wynikiem były publikacje naukowe.

Recenzowała artykuły naukowe dla czasopism punktowanych.

Istotnym dopełnieniem aktywności naukowej badaczki jest uczestnictwo w polskich i zagranicznych projektach, które pozwoliły na kontynuowanie badań opisanych w materiałach poddanych ocenie.

Działalność naukowa, dydaktyczna i organizacyjna habilitantki spełnia warunki ubiegania się o dalsze stopnie naukowe.

Krytyczna ocena rozprawy habilitacyjnej i artykułów

Przedłożony do zaopiniowania wniosek dotyczy cyklu pt. *Kształtowanie umiejętności życiowych uczniów i uczennic klas początkowych w toku innowacyjnych warsztatów plastycznych „Nauka – Sztuka – Edukacja” realizowanych w paradygmacie dydaktyki konstruktywistyczno-interpretatywnym – na przykładzie badań eksperymentalnych, w ciągłości ich trwania (badania longitudinalne w latach 2013–2023) – na fundamencie teorii holistycznej edukacji zdrowotnej w ujęciu pedagogiki i psychologii pozytywnej*. W skład przedłożonego materiału wchodzi autorska monografia oraz 3 artykuły prezentujące wyniki badań prowadzonych w latach 2013–2023. Monografia pt. *Kształtowanie umiejętności życiowych uczniów i uczennic klas początkowych w toku innowacyjnych warsztatów plastycznych „Nauka – Sztuka – Edukacja” realizowanych w paradygmacie dydaktyki konstruktywistyczno-interpretatywnym – na przykładzie badań eksperymentalnych* obejmuje wnioski z trzyletnich badań eksperymentalnych prowadzonych w 12 szkołach podstawowych (wśród nauczycieli), w tym w trzech szkołach podstawowych w klasach 1–3 (wśród dzieci) metodą grup równoległych (eksperymentalnych i kontrolnych), prezentującą wyniki badań statystycznych, ilościowych (opartych na wystandaryzowanych testach diagnostycznych).

Przedłożone do oceny artykuły naukowe przedstawiają dane z badań jakościowych realizowanych wśród dzieci i nauczycieli. W badaniu z udziałem dzieci autorka posłużyła się metodą eksperymentu i takimi technikami jak: wypracowania, samoportrety dzieci, wypowiedzi nauczycieli prowadzących model NSE (przedstawione w ankiecie) – w odniesieniu do zmiennej samoświadomość oraz nadzieja podstawowa. W drugim artykule zrelacjonowano wyniki badań prowadzonych technikami takimi jak: obserwacja nauczycielska i opis wniosków nauczycieli, opis wniosków z autorskiego testu projekcyjnego skierowanego do dzieci „Moje mocne i słabe strony” w odniesieniu do zmiennej umiejętności budowania samoświadomości u dzieci. Cykl zamyka autorski artykuł, który stanowi

podsumowanie longitudinalnych badań nad efektywnością modelu NSE w kształtowaniu umiejętności życiowych dzieci. Przedstawia on wyniki badań prowadzonych w grupie dzieci, uczestników eksperymentu NSE u progu wyjścia ze szkoły podstawowej (w klasie ósmej) obrazujący ciągłość trwania ukształtowanych w młodszy wiek szkolny umiejętności życiowych, porównanie z badaniami tej grupy z roku 2015–2018 przedstawionymi w monografii autorskiej.

Cenny wydaje się longitudinalny charakter przeprowadzonych eksploracji, nie tylko podkreślający wartość uzyskanych wyników, ale wskazujący jednocześnie na konsekwencję, cierpliwość i sumienność badaczki.

Autorska monografia składa się z czterech dobrze uszczegółowionych rozdziałów i liczy 326 stron wraz z aneksami i bibliografią. Książka zawiera także indeks nazwisk. Struktura zebranego materiału jest właściwa dla prac przygotowywanych według metodologii nauk społecznych. Część pierwsza, składa się z dwóch rozdziałów i stanowi podłoże teoretyczne badań, część druga przedstawia ich metodologię, w części trzeciej zaprezentowano uzyskane wyniki, weryfikację hipotez i wnioski. Książkę wzbogacają fotografie przedstawiające prace uczestników badań wykonane w trakcie realizacji projektu.

Temat badawczy, choć wybrany dziesięć lat temu, jest wciąż aktualny. W polskim szkolnictwie nadal trwają dyskusje o konieczności zmian w podejściu do wychowanka. Problematyka dobrostanu, zapoczątkowana przez Martina Seligmana, z pewnością powinna znaleźć rezonans w rodzimej pedagogice. Powiązanie holistycznej edukacji zdrowotnej z pedagogiką pozytywną i wczesną edukacją jest jak najbardziej cenną próbą działań, w tym wypadku popartą badaniami.

Część teoretyczna zatytułowana *Struktura modelu nauka – sztuka – edukacja – podbudowa teoretyczna* obejmuje teoretyczne podstawy prowadzonych badań i ma charakter koncepcyjny. Autorka odniosła się do kilku ważnych poglądów dotyczących pracy z dzieckiem zdolnym plastycznie i z całą klasą, po czym przedstawiła strukturę teoretyczną proponowanego modelu. W tej części badaczka podjęła temat salutogenezy i holistycznego modelu zdrowia, powołując się na koncepcje Aarona Antonovsky'ego i Barbary Woynarowskiej. Takie wprowadzenie teoretyczne uważam za bardzo inspirujące szczególnie z uwagi na zaakcentowanie wagi dobrostanu wychowanka. Pomysł połączenia aktywności plastycznej z zagadnieniem umiejętności życiowych wydaje mi się interesujący ze względu na fazy rozwoju plastycznego dziecka, w którym pojawiają się momenty załamania wynikające z braku wiary we własne umiejętności. Często proces edukacji szkolnej – system oceniania, wymagania związane z programem nauczania itp. – utrwała tego typu negatywne nastawienia do własnej twórczości dziecka i w ogóle do poczucia własnej wartości. Te negatywne odczucia przekładają się na brak poczucia bezpieczeństwa, pewności siebie, wiary we własne dokonania. Model NSE wydaje się dobrym sposobem wprowadzania zmian w tym obszarze.

W drugim rozdziale teoretycznym zajęto się działaniami inkluzywnymi na rzecz integracji społeczności klasowej. Badaczka wykazała wysoki poziom świadomości w zakresie rozumienia zjawiska inkluzji w systemie edukacji. W celu nakreślenia socjologicznego podłoża tego zagadnienia autorka skorzystała z koncepcji Basila Bernsteina i Göra Thörborna, posiłkując się refleksją Zbigniewa Kwiecińskiego. Odniosła się ponadto do tez Alaina Touraine'a w opisie Lecha Witkowskiego. Sięgnęła ponadto do refleksji Stefana Szumana i Janusza Czapińskiego, włączając w obszar namysłu problematykę budowania indywidualności dziecka w kontekście odczuwania szczęścia. Nowoczesność myślenia habilitantki potwierdza wykorzystanie w podłożu teoretycznym koncepcji *human ecology* (Andrzej Radziewicz-Winnicki). Na koniec autorka przedstawiła podejście Martina Seligmana, który był twórcą pedagogiki pozytywnej i skonstruował pojęcie dobrostanu. Koncepcja Seligmana stała się interesującym przykładem dla zaprojektowanego przez autorkę modelu NSE (etap afirmacji).

Jak wynika z opisu przedstawionego w podrozdziale pt. *Teoretyczna struktura modelu Nauka – Sztuka – Edukacja i jej implikacje praktyczne (program, plan i schemat innowacyjnych warsztatów plastycznych)*, model NSE zasługuje na uwagę szczególnie ze względu na szeroki wachlarz umiejętności proponowanych dziecku na poziomie nauczania w klasach 1–3, z jednoczesną dobrą ofertą z zakresu wiedzy plastycznej utrwalanej praktycznie oraz koncentracją na umiejętnościach życiowych. Sfera działań dydaktycznych dotycząca umiejętności interpersonalnych, jaką mają zapewnić proponowane zajęcia, jest składnikiem innowacyjnym i potrzebnym w rozwoju społecznych kompetencji ucznia.

Jak pisze autorka: „Nowatorskość modelu NSE opierającego się na opisanych wyżej teoriach psychologicznych i socjologicznych polega na tym, iż umiejscowiony jest w treściach przedmiotowych (edukacja plastyczna) – odpowiada założeniom programowym dla klas I–III edukacji wczesnoszkolnej i sam innowacyjny warsztat (etapy konspektu) jako taki może być (po pozytywnych wynikach badań) stosowany także i do innych treści programowych, tym samym kształtując umiejętności życiowe uczniów także na wyższych etapach edukacyjnych” (s. 34). Ta rekomendacja stawia działalność habilitantki blisko praktycznego procesu nauczania, co jeszcze dobitniej świadczy o jej znaczeniu społecznym. Istotne jest też skierowanie modelu NSE do wszystkich dzieci, a nie tylko uzdolnionych plastycznie.

Część metodologiczna obejmuje pełny proces przygotowania warsztatu badawczego, począwszy od uzasadnienia wyboru tematu badań, określenia przedmiotu i celów, sformułowania problemów i hipotez, wytyczenia zmiennych i wskaźników. Etapy te opisane są rzetelnie i klarownie, z zachowaniem naukowej sumienności.

Przedmiotem eksploracji w opracowaniu są „wybrane umiejętności życiowe kształtowane u dzieci w młodszy wieku szkolnym poprzez innowacyjne rozwiązania metodyczne zastosowane

w realizacji cotygodniowych warsztatów plastycznych, spełniających wymogi podstawy programowej” (s. 36). Autorka oparła się na koncepcji Petera Aggletona dotyczącej kształtowania umiejętności życiowych. Wysunięte założenia wydają się właściwe, co potwierdzają weryfikacja hipotez i uzyskane wnioski. Należy zauważyć, że nie wszystkie przypuszczenia zostały potwierdzone, co świadczy o sumiennej pracy badawczej, którą jest trudno prowadzić, eksplorując jakościowo szkolną rzeczywistość. Interesujące są dodatkowe spostrzeżenia, jakie udało się wychwycić po realizacji zadań badawczych (np. informacje na s. 98–99).

Badania mają charakter teoretyczno-praktyczny i wykonano je metodą eksperymentu w warunkach naturalnych. Były to badania podłużne, trwające 3 lata w 12 szkołach podstawowych, w latach 2015, 2016, 2017 i 2018. Jak podaje autorka monografii, rodzice dali zgodę na objęcie dzieci badaniami. Należy nadmienić, że przedsięwzięcie wymagało sumienności i dobrej organizacji. Warto dodać, że nauczyciele realizowali model w oparciu o powstające sukcesywnie podręczniki do edukacji plastycznej dla klasy I, II i III (tworzone we współpracy z Jolantą Gabzdyl), co przekłada się na praktyczny efekt podjętego działania. Ponadto podczas trwania eksperymentu powstały także trzy filmy instruktażowe po klasie I, II i III oraz film podsumowujący okres eksperymentu, na podłożu pracy pedagogicznej prowadzonej w jednej z wybranych klas eksperymentalnych. Zastosowano technikę grup równoległych (grupa eksperymentalna i grupa kontrolna) oraz testy diagnostyczne – I. Cichecka-Jusińska, K. Pławska, Kwestionariusz „Mały Kosmita”; Narzędzie do badania postaw Radzenia Sobie w Sytuacjach Trudnych Społecznie RSWSSTS, Podręcznik testu – wersja dla uczniów szkoły podstawowej klas I–III, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Kraków 2011; K. Krasoń, Skala Postaw Twórczych versus Odtwórczych (SPTO), Podręcznik do testu w wersji dla szkoły podstawowej klas I–III, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Kraków 2011; E. Wysocka, J. Góźdź, Kwestionariusz Nastawień Intrapersonalnych, Interpersonalnych i Nastawień wobec Świata (KNIIS), Podręcznik testu – wersja dla uczniów szkoły podstawowej klas I–III, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Kraków 2011 – w szeregu czasowym, równoległym, corocznym. Skorzystanie z wystandaryzowanych narzędzi dało możliwość zebrania rzetelnych danych. Dopelnieniem eksploracji było zastosowanie dodatkowych sposobów badawczych, jak: technika obserwacji sytuacyjnej, rozmowa z dzieckiem, test dojrzałości szkolnej, test projekcyjny dotyczący słabych i mocnych stron badanego oraz ankieta z nauczycielami. Wyniki z technik były monitorowane co pół roku. Skorzystanie z dodatkowych technik i narzędzi zapewniło, moim zdaniem, solidną podstawę obiektywności realizowanych badań.

Badanie prowadzone w środowisku, w tym wypadku szkolnym, charakteryzuje duży margines błędu z uwagi na wiele zmiennych pośredniczących. Najpewniej to może być słabą stroną eksploracji. Warto zauważyć, że autorka zdaje sobie sprawę z tej niedogodności i bierze pod uwagę zmienne

zakłócające. Badania tego rodzaju są koniecznym składnikiem sprawdzania nowo wprowadzanych metod pracy.

Uzyskane wyniki zostały poddane weryfikacji statystycznej w celu wyłonienia zależności i zweryfikowania hipotez badawczych oraz refleksyjnie opisane.

Analiza badań jest ujęta w czterech szczegółowych podrozdziałach i obejmuje ok. 100 stron monografii. Materiał ten przedstawiono w sposób przejrzysty, dzieląc treści według zmiennych, zatem kolejno opisano tu wyniki wpływu realizacji modelu NSE na kształtowanie umiejętności interpersonalnych, umiejętności budowania samoświadomości, podejmowania decyzji, radzenia sobie z sytuacjami trudnymi i kierowaniem stresem u dzieci w trzyletnim obrazie zmian. Opracowanie badań opatrzone jest skrupulatnie przygotowanymi tabelami z danymi liczbowymi uzyskanymi w wyniku analizy statystycznej. Każdą część kończą rzeczowe wnioski. Na uwagę zasługuje fakt, że badaczka nie idealizuje wyników i procesu badawczego, ale zdaje relacje z trudności (jak na przykład zmiana nauczyciela podczas badań) i podchodzi refleksyjnie do wyników. Interpretacja wyników, zarówno ilościowa jak i jakościowa, jest przeprowadzona zgodnie z poprawnością metodologiczną.

Włączone do ocenianego dorobku autorskie artykuły dr J. Aksman, jak: *Affirmation in education – innovative solutions in providing classes for children at early school education – statement of experimental – longitudinal research* (*Afirmacja w dydaktyce – innowacyjne rozwiązanie w prowadzeniu zajęć dla dzieci w edukacji wczesnoszkolnej – komunikat z badań eksperymentalnych – longitudinalnych*), *Kształtowanie umiejętności do budowania samoświadomości u dzieci zdolnych plastycznie – uczestników projektu Nauka – Sztuka – Edukacja, Ciągłość trwania umiejętności życiowych dzieci – uczestników innowacyjnych warsztatów Nauka – Sztuka – Edukacja (badania longitudinalne 2013–2023)* uzupełniają koncepcję ujętą w tekście monograficznym, dopełniając badania ilościowe przedstawione w monografii poprzez obrazowanie badań jakościowych prowadzonych w tym samym czasie innymi technikami badawczymi.

Na uwagę zasługuje międzynarodowy charakter badań, wykorzystujący doświadczenia z takich krajów, jak: Słowacja, Słowenia i Ukraina. W kontekście wkładu wiedzy do obszaru nauk pedagogicznych szczególnie cenny jest ostatni z artykułów, w którym badaczka, wykorzystując wyniki z dziesięcioletnich badań, poszukuje ciągłości trwania ukształtowanych umiejętności życiowych (umiejętności interpersonalnych, budowania samoświadomości, podejmowania decyzji i radzenia sobie i kierowania stresem).

Podsumowując, formułuję pytania krytyczne:

– Na ile uzyskane dane są niezależne od normalnego w okresie wczesnoszkolnym rozwoju dziecka, od zmian, które następują w ciągu lat w dziecięcym życiu psychicznym, emocjonalnym i

społecznym? Pewne informacje daje nam grupa kontrolna, ale prawdopodobnie trudno tu będzie uchwycić rzeczywiste, obiektywne dane, mimo wielu zastosowanych narzędzi.

– Czy wielość zjawisk, które zaplanowano uchwycić i zbadać, nie wpływa na pewną powierzchowność wyników i wniosków? Może lepiej byłoby badać jak najbardziej wnikliwie jedną lub dwie dyspozycje?

– Choć koncepcje zaproponowane w części teoretycznej są silnie umocowane w nauce i w obecnym czasie budzą szerokie zainteresowanie badaczy, to nieco zbyt mało miejsca poświęcono na dyskusję związaną z wyborem tych, a nie innych koncepcji. Czym głównie kierowała się autorka, stosując wybór teorii?

– Jaki klucz zastosowano przy wyborze twórczości, do której nawiązywano podczas stosowania technik plastycznych?

Ocena strony formalnej

W ocenie formalnej chciałabym podkreślić dojrzały naukowy język autorki. Wykazała poprawne rozumienie skomplikowanych kwestii oraz umiejętność ich przedstawienia w formie pisemnej. Mimo sprawnego posługiwania się naukową nomenklaturą należałoby zmienić zapis w propozycji tematów dla klasy I, gdzie podano: „Zadania tematyczne do wyboru: ilustracje z wyobraźni i natury inspirowane opowiadaniem, fantazją, bajką itp.” (s. 21), w związku z użyciem terminu „bajka”. Jest to pojęcie wieloznaczne i nieprecyzyjne w kontekście stojących obok. Bardziej właściwe byłoby użycie sformułowania „utwór literacki”, które obejmuje rozmaite gatunki literackie, także bajkę.

Niektóre kwestie opatrzone są dobrze przygotowanymi przedstawieniami graficznymi, które ułatwiają ogłęd całości poruszanej problematyki.

Literatura źródłowa dobrana i wykorzystana jest właściwie, choć nieco szkoda, że zbyt mało miejsca poświęcono dyskusji osiągnięć polskich badaczek i badaczy. Na stronie 36. podano kilkanaście nazwisk, ale niestety nawet w przypisie nie przywołano tytułów ich niektórych prac. Takich miejsc jest w pracy więcej. Autorka odwołuje się do refleksji zagranicznych pedagogów, ale głównie poprzez odniesienie do polskich teoretyków (np. sygnalizowanie teorii Bernsteina, Therborna czy Touraine’a). Podstawą do dyskusji tematu są więc przemyślenia nawiązujące do refleksji Zbigniewa Kwiecińskiego, Lecha Witkowskiego czy Andrzeja Radziewicza-Winnickiego. Trochę szkoda, że badaczka nie sięgnęła w szerszym zakresie do zagranicznych prac źródłowych. Właściwe jest dobranie literatury reprezentatywnej dla tematyki rozważań, a więc nawiązanie do osiągnięć takich pedagogów, jak Stanisław Popek, Janusz Gnitecki, Wiesława Limont, Iwona Czaja-Chudyba, Katarzyna Krasoń, choć można by poszerzyć zaproponowaną w pracy bibliografię na przykład o odwołanie się do myśli Doroty

Klus-Stańskiej w kwestii nowatorskiego podejścia do procesu wczesnej edukacji. Obok przywołań do prac Herberta Reada i Ireny Wojnar powinny pojawić się odniesienia do dzieł Marii Gołaszewskiej czy Anny Boguszewskiej.

Na koniec warto zauważyć, że popularna obecnie idea pedagogiki pozytywnej nie jest tworem, który powstał z niczego. Poszukując więc korzeni tej myśli, może należałoby szerzej omówić koncepcję H. Reada, który jako pierwszy zwrócił uwagę na regulacyjną funkcję sztuki. Drugą zapomnianą nieco teorią była propozycja Marii Łopatkowej opisana w znanej książce pt. *Pedagogika serca*, która miała wpłynąć na postawy pedagogów wobec dziecka. Ponadto koncepcja sztuki, w tym wypadku literatury jako sfery ochronnej była poruszana w pracach Heleny Starzec czy Alicji Ungeheuer-Gołąb.

Brakuje choć krótkiego omówienia współcześnie stosowanych metod pracy z dziełem plastycznym, niekiedy włączanym do programów nauczania literatury, a zatem odniesienia do propozycji takich badaczy, jak: Alicja Baluch, Kinga Łopot-Dzierwa, Alicja Ungeheuer-Gołąb.

Podsumowanie

Badania zrealizowane przez Panią dr Joannę Aksman dopełniają obszary eksplorowania problematyki edukacji dziecka w wieku wczesnoszkolnym w sferach wpływu na dobrostan i znaczenia wychowania przez sztukę. Wartość ukazanych badań przekłada się na praktykę edukacyjną, co jest dodatkową zaletą przedsięwzięcia.

Wyniki badań pokazują, że wychowanie przez sztukę, w tym edukacja plastyczna, jest doskonałym środkiem dla pełnego rozwoju dziecka w obszarach wzmacniania jego dobrostanu. Zatem aktualność tematu i jego wybór są jak najbardziej trafne. Jak pisałam, rozprawa jest przygotowana zgodnie z poprawnością metodologiczną nauk społecznych, a przyjęte założenia są według mnie właściwe.

Sposób prezentacji wyników jest spójny i jasno przedstawiony. Poszukując aspektu oryginalności, należy zauważyć, że badania dzieci w wieku wczesnoszkolnym w procesie edukacyjnym z wykorzystaniem eksperymentu i z zachowaniem longitudinalnej perspektywy już same w sobie są przedsięwzięciem trudnym, a nawet ryzykownym. Takie jest jednak przesłanie badań naukowych, które w swojej podstawie mają zawsze niewiadomą. Sądzę, że opisane badania spełniają te warunki. Są zatem wkładem w rozwój dyscypliny i oryginalnym, interesującym zastosowaniem wybranych metod, technik i narzędzi.

Ponadto uzyskane wyniki stanowią cenny głos w toczącej się obecnie dyskusji nad zmianami w polskim szkolnictwie, poruszając niezwykle ważne zagadnienie dobrego samopoczucia dziecka, którego podłożem są ważne umiejętności, jak zdolności interpersonalne, budowanie samoświadomości, podejmowania decyzji, radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Duża część odpowiedzialności za

wykształcenie tych predyspozycji spoczywa na wychowawcy przedszkolnym i nauczycielu klas początkowych. Wprowadzone do oddziaływania metodyczne elementy, takie jak: relaksacja i motywacja, inicjacja, realizacja zadań – pod okiem nauczyciela, wizualizacja, realizacja zadań – przez samych uczniów, afirmacja i ewaluacja z konceptualizacją treści wprowadzanych na lekcji były nowatorskie i rzadko spotykane w polskiej praktyce szkolnej. Wyniki przedstawione w ostatnim artykule z cyklu, wydanym w 2024 roku, wykazały znaczny potencjał zastosowanego modelu edukacyjnego w obszarach radzenia sobie z sytuacją trudną i kierowania stresem u dzieci (wybór strategii zadaniowej, współpracy, ograniczenie strategii negatywnych: agresji i uniku) oraz w umiejętności podejmowania decyzji (poczucia skuteczności podejmowanych działań). To praktyczne umiejętności, które pozwalają na pełniejsze i lepsze życie psychiczne dziecka, o których rzadko pamięta się w szkolnym systemie edukacji.

Konkluzja

Podsumowując całość pracy badawczej Pani dr Joanny Aksman, stwierdzam, że habilitantka zasługuje na pozytywną opinię i możliwość podjęcia dalszych kroków w swojej drodze zawodowej. Zaprezentowany dorobek spełnia wymagania stawiane w postępowaniach habilitacyjnych, czyli odpowiada wymogom dotyczącym nadania stopnia doktora habilitowanego przedstawionym w Ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce art. 219 oraz ich interpretacji, zawartej w poradniku RDN (zaktualizowanym na dzień 9.08.2023). Praca habilitacyjna (monografia i 3 artykuły) jest dziełem oryginalnym, z wyraźnie zaznaczoną myślą przewodnią, a teoretyczne uogólnienia mają swoje źródło w praktycznie zastosowanych eksploracjach badawczych. Pozostałe publikacje prezentują zainteresowanie ważnymi wątkami rozwijanymi w badaniach pedagogicznych.

Wnioskuje o dopuszczenie dr Joanny Aksman do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Grzegorz Mychalewicz-Balab

Pruszków, 9 VI 2026 r.